

Dilmurod MAMASOBIROV,
O‘zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi,
“Islom iqtisodiyoti va moliyasi, ziyorat turizmi” kafedrasida katta o‘qituvchisi

MAMLAKAT IQTISODIYOTINI RIVOJLANISHIDA TURIZMNING O‘RNI

Annotatsiya. Ushbu maqolada turizm sohasining mamlakat iqtisodiy rivojlanishidagi o‘rni ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Turizmning yalpi ichki mahsulotga ta‘siri, bandlikni oshirishdagi roli hamda investitsiyalarni jalb qilishdagi ahamiyati ochib berilgan. Shuningdek, Fransiya va Misr davlatlari misolida turizmni rivojlantirish tajribasi o‘rganilib, ularning iqtisodiy samaradorligi va mavjud risklari solishtirilgan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, turizm iqtisodiy o‘shishni rag‘batlantiruvchi muhim omil bo‘lib, uni barqaror rivojlantirish zarurligi asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: turizm, iqtisodiy o‘shish, YAIM, bandlik, investitsiyalar, turizm multiplikatori, ko‘rinmas eksport, barqaror turizm.

Аннотация. В данной статье проведён научно-теоретический и практический анализ роли туристической отрасли в экономическом развитии страны. Раскрывается влияние туризма на валовой внутренний продукт, его роль в повышении занятости населения, а также значение в привлечении инвестиций. Кроме того, на примере Франции и Египта изучен опыт развития туризма, проведено сравнение их экономической эффективности и существующих рисков. По результатам исследования установлено, что туризм является важным фактором стимулирования экономического роста и обоснована необходимость его устойчивого развития.

Ключевые слова: туризм, экономический рост, ВВП, занятость, инвестиции, туристический мультипликатор, невидимый экспорт, устойчивый туризм.

Abstract. This article examines the role of the tourism sector in the economic development of a country from both theoretical and practical perspectives. It analyzes the impact of tourism on gross domestic product (GDP), its contribution to employment, and its importance in attracting investments. Additionally, the experiences of France and Egypt in developing tourism are studied, highlighting their economic efficiency and associated risks. The findings indicate that tourism is a significant driver of economic growth, and its sustainable development is essential for ensuring long-term economic stability.

Keywords: tourism, economic growth, GDP, employment, investment, tourism multiplier, invisible export, sustainable tourism.

Hozirgi globallashuv sharoitida mamlakatlar iqtisodiy rivojlanishining yangi drayverlarini aniqlash va samarali foydalanish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Xususan, xizmatlar sektori tarkibida turizm sohasi tez sur‘atlar bilan rivojlanib, ko‘plab davlatlar iqtisodiyotida strategik ahamiyat kasb etmoqda. Turizmning rivojlanishi nafaqat ichki iqtisodiy faollikni oshiradi, balki xalqaro iqtisodiy aloqalarni mustahkamlashga ham xizmat qiladi. Shu bois, turizmni iqtisodiy o‘shish omili sifatida chuqur o‘rganish muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

Zamonaviy jahon iqtisodiyotida turizm sohasi iqtisodiy o‘shishning muhim drayverlaridan biri sifatida shakllanib bormoqda. Turizm nafaqat xizmatlar sektorining tarkibiy qismi, balki mamlakatlar o‘rtasidagi iqtisodiy integratsiyani kuchaytiruvchi omil sifatida ham muhim ahamiyatga ega. Jahon tajribasi shuni ko‘rsatadiki, turizm rivoji orqali davlatlar yalpi ichki mahsulotni oshirish, yangi ish o‘rinlari yaratish

hamda investitsiyalarni jalb qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi⁴⁹.

Xususan, Fransiya va Misr kabi mamlakatlar turizmni iqtisodiy rivojlanishning asosiy yo‘nalishlaridan biri sifatida rivojlantirib, sezilarli natijalarga erishgan. Shuningdek, hozirgi kunda mamlakatimizda ham turizmni rivoji orqali iqtisodiyotni barqaror holatda bo‘lishi ta‘minlanmoqda.

Iqtisodiy nazariyada turizm “ko‘rinmas eksport” sifatida talqin qilinadi. Xorijiy turistlarning mamlakat ichida amalga oshirgan xarajatlari eksport daromadlariga tenglashtiriladi⁵⁰. Shu bois turizm milliy iqtisodiyotga valyuta tushumini ta‘minlovchi muhim manba hisoblanadi.

“Tourism-led growth hypothesis” nazariyasiga ko‘ra, turizm rivoji iqtisodiy o‘shishni rag‘batlantiradi. Ushbu nazariya ko‘plab empirik tadqiqotlarda o‘z tasdig‘ini topgan⁵¹.

Turizmning iqtisodiyotga ta‘siri multiplikativ xarakterga ega. Ya‘ni, turizm orqali kelib tushgan mablag‘lar boshqa iqtisodiy tarmoqlarga ham ta‘sir ko‘rsatib, umumiy iqtisodiy faollikni oshiradi. Shuningdek, Turizm iqtisodiy o‘shishni ta‘minlovchi asosiy omillardan biri sifatida YaIM ko‘rsatkichiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi. Tadqiqotlarga ko‘ra, turizm daromadlari va YaIM o‘rtasida ijobiy bog‘liqlik mavjud⁵².

Fransiya dunyoda eng ko‘p turist qabul qiluvchi davlatlardan biri hisoblanadi. Ushbu mamlakatda turizm YaIMning muhim qismini tashkil etib, iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashda katta rol o‘ynaydi. Fransiyada turizm sohasi yuqori darajada rivojlangan infratuzilma, xizmat sifati va madaniy meros bilan chambarchas bog‘liq. Fransiya tajribasi shuni ko‘rsatadiki, turizmni diversifikatsiya qilish – ya‘ni madaniy, gastronomik, biznes va ekologik turizmni rivojlantirish – iqtisodiy samaradorlikni oshiradi.

Misr iqtisodiyotida turizm muhim valyuta manbai hisoblanadi. Piramidalar, Qizil dengiz kurortlari va tarixiy obidalar turizmning asosiy resurslarini tashkil etadi. Tadqiqotlarga ko‘ra, turizm Misr YaIMiga sezilarli hissa qo‘shadi va iqtisodiy o‘shishni rag‘batlantiradi⁵³. Biroq Misr tajribasi shuni ko‘rsatadiki, turizmga haddan tashqari bog‘liqlik iqtisodiy xavflarni ham yuzaga keltirishi mumkin.

Turizm sektori yuqori darajada bandlik yaratish xususiyatiga ega. U bevosita va bilvosita ish o‘rinlari yaratadi⁵⁴.

Turizm yuqori malakali xizmatlar sektorini rivojlantiradi. Mehmonxona biznesi, transport va madaniy xizmatlar orqali aholining katta qismi ish bilan ta‘minlangan. Shu bilan birga, turizm ko‘proq xizmat ko‘rsatish va qo‘llab-quvvatlovchi sohalarda ish o‘rinlari yaratadi. Bu esa aholi daromadini oshirishda muhim rol o‘ynaydi.

Turizm investitsiyalarni jalb qilishda muhim omil hisoblanadi. Fransiyada

⁴⁹ Du, D., Lew, A. A., & Ng, P. T. (2016). Tourism and economic growth. *Journal of Travel Research*, 55(4), 454–464.

⁵⁰ Oh, C. O. (2005). The contribution of tourism development to economic growth in the Korean economy. *Tourism Management*, 26(1), 39–44.

⁵¹ Brida, J. G., Carrera, E. J. S., & Risso, W. A. (2008). Tourism’s impact on long-run Mexican economic growth. *Economics Bulletin*, 3(21), 1–8.

⁵² Gökovali, U., & Bahar, O. (2006). Contribution of tourism to economic growth: A panel data approach. *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 17(2), 155–167.

⁵³ Manzoor, F., Wei, L., Asif, M., & Haq, M. Z. U. (2019). The contribution of sustainable tourism to economic growth and employment in Pakistan. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(19), 3785.

⁵⁴ Vuković, D., et al. (2023). Tourism and employment: Evidence from developing economies. *Sustainability*, 15(3), 2154.

turizm rivoji zamonaviy infratuzilma va yuqori sifatli xizmatlar bilan ta'minlangan bo'lib, bu holat sohada barqaror investitsiya oqimini shakllantirishga xizmat qiladi. Misrda esa turizm infratuzilmasi asosan kurort hududlari va tarixiy maskanlar atrofida rivojlangan bo'lib, investitsiyalar ham ko'proq ushbu yo'nalishlarga yo'naltirilgan. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, turizmga yo'naltirilgan investitsiyalar boshqa sohalarning rivojlanishiga ham turtki beradi⁵⁵.

Turizm hududlar o'rtasidagi iqtisodiy tafovutni kamaytirishga xizmat qiladi. Fransiyada turizm mamlakatning deyarli barcha hududlarini qamrab olgan bo'lib, bu hududiy rivojlanishning nisbatan muvozanatli bo'lishiga yordam beradi. Misrda esa turizm asosan muayyan hududlarda jamlanganligi sababli hududlar o'rtasidagi iqtisodiy farqlar saqlanib qolmoqda. Bu holat turizmni hududiy jihatdan muvozanatli rivojlantirish strategiyasining muhimligini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, turizmning ayrim salbiy ta'sirlari ham mavjud bo'lib, ular ekologik muammolarni kuchaytirishi, tabiiy resurslarning kamayishiga olib kelishi hamda mahalliy madaniyatda o'zgarishlarni yuzaga keltirishi mumkin.

Fransiya bu muammolarni barqaror turizm siyosati orqali kamaytirishga harakat qilmoqda. Misrda esa ushbu yo'nalishda hali muammolar mavjud. Shu sababli barqaror turizm konsepsiyasi muhim ahamiyat kasb etadi⁵⁶.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, turizm mamlakat iqtisodiyotining muhim drayverlaridan biri hisoblanadi. Fransiya misolida turizmning diversifikatsiyalashgan va barqaror modeli yuqori samaradorlikni ta'minlansa, Misr misolida turizmning iqtisodiyotga kuchli, ammo nisbatan riskli ta'siri kuzatiladi. Umuman olganda, turizm yalpi ichki mahsulotni oshirish, bandlikni ta'minlash hamda investitsiyalarni jalb qilish orqali iqtisodiy rivojlanishga sezilarli hissa qo'shadi. Shu bois, kelajakda turizmni barqaror va muvozanatli rivojlantirish orqali mamlakat iqtisodiy o'sishini ta'minlash mumkin.

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, turizm sohasi zamonaviy iqtisodiyotda muhim strategik tarmoqlardan biri hisoblanadi va u iqtisodiy o'sishni ta'minlashda sezilarli rol o'ynaydi. Turizm orqali yalpi ichki mahsulot oshadi, bandlik darajasi yuqorilaydi hamda investitsiyalar oqimi kengayadi. Shu bilan birga, turizmning multiplikativ ta'siri boshqa iqtisodiy sohalarning rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Fransiya va Misr tajribasi tahlili shuni ko'rsatdiki, turizmni diversifikatsiya qilish va barqaror rivojlantirish yuqori iqtisodiy samaradorlikni ta'minlaydi, biroq ushbu sohaga haddan tashqari bog'liqlik ma'lum darajada iqtisodiy xavflarni ham keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli turizmni rivojlantirishda muvozanatli va uzoq muddatli strategiyalarni ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi.

Umuman olganda, turizmni barqaror rivojlantirish, ekologik muammolarni kamaytirish hamda hududiy rivojlanishni ta'minlash orqali mamlakat iqtisodiyotining barqaror o'sishiga erishish mumkin.

⁵⁵ Meyer, D., & Meyer, N. (2015). The role and impact of tourism on local economic development: A comparative study. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 4(2), 1–13.

⁵⁶ Li, K., Jin, M., & Shi, W. (2018). Tourism as an important impetus to promoting economic growth: A critical review. *Tourism Management Perspectives*, 26, 135–142.